

ERA. 5025.2.6089

MUINSUSKAITSEAMET
ARHIIV
Nr. A-5097

Ühista "LOODUS JA ARHITEKTUUR"

Objekti aadress: Paide rajoon, MÄO

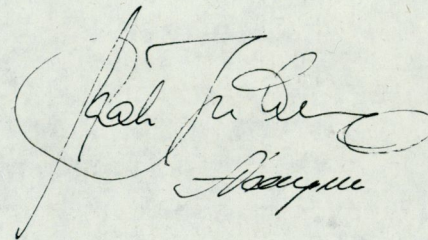
Tellijal: Paide Kolhooside Ehituskontor

Paide rajooni endise MÄO mõisa
AJALOO LINE ÜIEND

Ühista esimees

Projekti peaarhitekt

Kunsti ajaloolane

J. Treikelder

A. Vaarpuu

A. Hein

Tallinn, 1988

Koostanud:

Ants Hein
kunstiajaloolane

SISUKORD

SISSEJUHATUS 4
I. AJALOOLINE ÜLEVAADE 6
II. ARHITEKTUURILINE ANALÜÜS 21
III. MUINSUSKAITSELISE ETTEKIRJUTUSE 34

LISAD: 1. Peide KEK-i tellimiskiri 12.maiist 1988, nr.24-843.

2. Veberikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni
luba paigse ajaloo- ja kultuurimälestise uurimiseks
20.juunist 1988.

FOTOILLUSTRATSIOONIDE NIMESTIK

FOTOILLUSTRATSIOONID

SISSEJUHATUS

Käesolev arhitektuuriajalooline üiend käsitleb Paide rajoonis paikneva Mäo mõisaansambli kujunemist. Töö on koostatud vastavalt Paide Kolhooside Ehituskontori kirjale 12.maist 1988, nr.24-843.

Mõel on kaheldamatult kuuluda Eestis kunstiväärtsalikemate ning ehituslooliselt huvitavamate mõisaansamblike hulka. Käesolevas üiendis leiab tõestust, et sinne mõisaüda on leidnud esinduslikumat väljehitamist suhteliselt vara - juba 1670.-80.aastail - ning et tollane barokne ehitusjätk on pehhoone ehituskehandis praegugi veel üsna selgelt loetav.

Ekki mõis on 18.sajandi algul põlenud, ollakse sama sajandi teisel poolel teda taas nimetamas Järvenas kaunimate valduste hulgas; nüüdse klassitsistliku lahenduse omandas ta aga mõõdunud aastasaja esimesel veerandil toimunud suuremate ümberhituste käigus.

Uhke ning ilusana on Mõel seega juba aastasadu oland osaks röömustada maanteel liikujate silmi - seda paradoksaalsemalt mõjub tema praegune haletsust-vääriv olukord. Mõisat pole suatnud päästa seegi, et ta seisis aastakümneid (1933.aastast saati) riikliku muinsuskaitse all - 1973.aastal lülitati ta arhitektuurimälestiste nimekirjast välja kui "lootusetu objekt".¹ Seda enam peamegi tervitama Paide KEK-i algatust venest mõisast veel

¹ Mäo mõisa park on arvel kohaliku tähtsusega looduskaitseobjektina.

nii-õelda "viimasel tunnil" uuele elule päästa - selge on, et heaperemeelikult, mõistupäraselt tegutsedes on võimalik kujundada siia kaunis koht, mis oma miljööst sobiks suupäraselt vääristama meie tänapäevastki keskkonda.

Valminud kirjutis on koostatud laiendatud ülevaatenä: lisaks heonestuse konkreetsele analüüsile on käsitletud ka mõningaid sotsiaal-olustikulisi tagapõhju, jälgitud varasemat ansamblikooslust jne. Sellega seoses on läbi tšestatud rida allikmaterjale vabariigi riiklike ja ametkondlikes arhiivides ja hulgaliselt vastavasisulist kirjandust. Kahjuks peame märkima, et Nõo mõisa spetsiaalkogu arhiivides puudub¹ ning ka mõisat omistanud perekondade (Fersenid, Stackelbergid, Grünwaldtid jne.) materjalid, mis säilinud, on mõisa ehitusloo seisukohalt suhteliselt napioõnalised, piirdudes eelkõige mõningate majenduselaste aspektide valgustamisega. Siiski on alust loota, et edasiste täiendavate arhiivsete kui ka kohapealsete ehitusarheoloogiliste uuringutega on võimalik mitmeidki mõisa arhitektuuriloo olulisi momente täpsustada.²

¹ Nõo mõisa suhteliselt rikkalik kirjekogu läks laiali juba eelmisel sajandil, vaid väike osa sellest säilis Eestimaa Riiklikonnan arhiivis (praegu ENSV RAKA-s). Vt. põhjalikumalt A. von Gernet, Der Emancipations streit Weissensteins mit dem Gute Mexhof. Reval 1885, lk.6.

² Näiteks on lubatud kaastööd Bückeburgist (SLV), kus Stackelbergide perekonnaarhiivis säilib mitmeid Nõo mõisat puudutavaid ürikuid.

I. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Järvamaa mõisatel on olnud kujuneda mõneti pikaldasemalt kui mujal Kesk- ja Põhja-Eestis. Kui näiteks Harjus oli üksi juba enne Jüriöö Ülestõusu 21 allikaliselt kindlaks-tehtavat mõisa¹ ning ka Virumaal ilmus neid esimeste vallutusjärgsete sajandite jooksul üpris kiirelt, siis Järvas püsis isegi veel Liivi sõja eelõhtul mõisate võrk kaunis hõre ning olemasolevadki olid oma rajamisajalt võrdlemisi hilised.² Sügavamaid põhjusi sellisele "viivitamisele" pole ajaloolased suutnud senini päriselt avada - paistab, et võrreldes teiste maakondadega kestis Järva läbi orduaja mõnetigi eriseisundis, siinsed talud olid suhteliselt suuremad ning maksudest vähem koormatunud, ka oli vabatalupoegi siin rohkem kui mujal Eesti alal.³

¹ S. Vehtre. Eesti talurahvasõja (Jüriöö Ülestõusu) lähtekohast. - ENSV TA Toimetised. Ühiskonnateaduste seeria. 1956. Nr.1, lk.71.

² Järvamaa mõisatest esimesse kahte vallutusjärgsesse sajandisse dateeritav üksnes Albu (varasemad teated 1282); 15. sajandiga määritlevad Raka (1447), Einmanni (1449), Lokuta (1460), Aru (1467), Lehtse (1467), Koordi (1485), Preeidi (1492) ja Roosna (1499) mõisad.

³ E. Blumfeldt. Über die Freibauern in Jarwan zur Ordens- und Schwedenzeit. - Commentationes Balticae III. Bonn 1957, lk.1-47; H. Ligi. Eesti talurahva olukord ja klassivõitlus Liivi sõja ajal (1558-1561). Tallinn 1961, lk.152.

Ka Mõo mõis, mis meie vaadelda, ei kuulu just iidsete hulka - kuigi oma staatuselt algselt ordumõis, on ta tekkinud ilmselt alles kuskil 16. sajandi keskpaigas. Varasema viite leiame talle Johannes Renneri kroonikas - kroonik mainib Mõod seoses Paide ründamisega venelaste poolt Liivi sõja ajal: 8. augustil 1558 tulid venelased 3000 mehega üle Mõo mõisa röövides ja põletades linna alla, kusjuures linnust neil võtta ei õnnestunud.¹ Võimalik, et mõis tollal põletamisest siiski pääses.

Alanud sõda ei saanud aga jätta Mõo kandile pikemat hingetõmbeaega - taas oli moskoviit Paidet piiramas 1560. aasta suvel, kusjuures seekord üle viie nädala ja "taganemise peal mässas ja mõllas ta hirmsasti röövides ja põletades ja hukkas ning hävitas Paide maakonnas kõik vilja väljal ära."² Tollal (arvatavalt 7. jaanil) põletati ka Mõo mõis.³ 1562. aastal olid Paide all rootslased, 1570 taas venelased, kes linnuse 1573. aasta esimesel päeval lõpuks ka vallutasid. "Ja oli sel ajal surnukehasid Järvemaal igal pool nii palju maas, et koertel, metsloomadel ja lindudel neid kana küll sai kiskuda, sest ei olnud ke-

¹ J. Renner, Livländische Historien. Hreg. von R. Hausmann und K. Böhlsaus. Göttingen 1876, lk. 205.

² B. Russow, Liivimaa kroonika. Tõlk. K. Leetberg. I kd. Tartu 1920, lk. 104.

³ J. Renner, Livländische Historien, lk. 307.

dagi, kes neid oleks maha matnud,"¹ kirjutab kroonik nende päevade kohta.

Kuidas suutis end mõis lahingute keeristes majandada, võib tunduda mõnetigi imessi - siiski on teada, et näiteks 1565.aastal jahvatas Mõo mõisa veski 52 tündrit tollivilja, 1569.aastal kulus külviks 330 tündrit, 1582.aasta sügisel koguti aga Mõo ja Mündi mõisa põldudel kokku 247 $\frac{1}{4}$ tündrit rukist, 3 $\frac{1}{2}$ tündrit nisu, 343 tündrit otra, 38 $\frac{3}{4}$ tündrit kae - ra ja 1 $\frac{1}{2}$ tündrit herneid.²

Ei jätanud meed laastamata ka 17.sajandi algul puhkenud Poola-Rootsi sõda - Mõo kant oli lahingute tallermaks aastail 1602, 1604 ja 1608.³ Cuda lisendasid taudid ja nälja - hädad (eriti kohutav oli 1601.-02.aasta nälg) - nii, et kui 1629.aastal Altmargi vahera - ha vaenutegevuse lõpetas, polnud mees mitte üksnes varemels, vaid suuresti ka inimtuhi.⁴

¹ B. Russow. Liivimaa kroonika. II kd., lk.67. 1886.aastal püstitati Mõo mõisa väljale mõi - sasüdamest veidi Paide poole obelisk 1573.aastal Paide vallutamisel langenud Vene sõja - meeste auks.

² P. von Ungern-Sternberg. Materialien zur Giltgeschichte Jermens für die ältere schwedis - che Zeit bis zur Abfassung der ältesten uns erhaltenen Munster- und Rossdienstrollen Estlands. - Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands. Siebenter Bd. Reval, lk.396f; ENSV RAM, f.92, n.1, s.25, 1.23.

³ 25.IX 1604 toimunud Mõo lahingus võitsid poolleked rootelasi.

⁴ Võrreldes 16.sajandi keskpaigega oli 17.sajandi teise veerandi alguseks rahvaarv vähene - nud 2/3 võrra. Ilmeka pildi tollasest Eestimaaist annab Costeeriinus oma 1615.aastal koos - tatud reisekirjas - kogu oma reisi jookjal nägi ta enamasti üksnes ahervaremeid (vt. P.Johansen. Acht Bilder aus Estland 1615. Reval 1927).

Selge, et sõjahaavade paranemine sai võtma aastakümneid.

Teatavasti oli Mäo nagu enamik endisi ordumõisa, pääsinud kogu Liivi sõja ja sellele järgnenud aastakümnenõude jookesul kroonuvaldusena. Uue võimu kinnistudes hakati aga üha enam seniseid riigimõisa siirdama erakättesse. Põhjust andis selleks selkõige riigikassa niigel olukord - sõjapidamine neeles hiigelsummasid ja kuningail ei olnud oma soovikuile millegagi muuga maksta kui jagada läänivaldusi. Juba Gustav II Adolf 1632.aastal oli asunud doneerimispoliitika teele, veel heldekäelisemaks osutus selles osas 1632.aastal troonile tõusnud kuninganna Kristiina. Mäol oli sattuda 10.juunil 1635 noorele, 32 aastasele Lennart Torstenssonile,¹ uhele "tänuvaist tähtedest" tollases Rootsi riigis, hilisemale feldmarssalile ja armees ülesjuhatajale. Järgmise aasta 30.oktoobril kinnitati Torstenssonile mõisale lisaks ka Paide linn. Oma majade, veskite ning põldudega, samuti seks ajaks

¹ Lennart Torstensson (17.VIII 1603 Torstena - 7.IV 1651 Stockholm). Rootsi väejuht kolmekümneaastaselt sõjas, feldmarssal (a-st 1641), krahv (a-st 1647), Västergötlandi, Dali, Värmlandi ja Hallandi kindralkuberner (a-st 1648). Osales Gustav II Adolphi juhitud sõjakäigust Saksamaale 1630-32, 1641.a-st Rootsi armees ülesjuhataja (operatsioonid Sileesia,äärimal, Saksis, Holsteinis ja Eümis), 1643 osales Taani-Rootsi sõjas; tema eriliseks teeneks loetakse Rootsi armees varustemist kiirelt-tegutseva kerg-kehurväega. Vt. temast: C.A.Klingspor, Sveriges Adel under 1600-1700 talen. I. Uppsala 1872, lk. 176-207; L.H.Tingsten, Fältmarskalkarna Johan Baner och Lennart Torstensson sasom härifrare. Stockholm 1932.

kindlustuste nimekirjast kustatatud Paide linnus.¹ 1641.aasta 7.septembril lisandusid Vodja ja Karjavere külad.² Mäed Torstenssonile andes mindi koguni sedavõrd kaugele, et eraldati too Peetri kihelkonnast - nii oli tekkida ühel väiksemal kihelkonnal kogu Eestis.³ Läänistus ratifitseeriti 20.aprillil 1647.⁴

Raske üelda, kui palju Torstensson Mäest pidas - oli ju too vaid üks tema rohketest valdustest, milliste vastu tal huvi üksnes saadalevate koormiste osas ja millistest tal

¹ Siit peale algas läbi mitmete tõusude ja mõnade kestnud Paide elanike võitlus linnaõiguste taastamise eest, mis sai kestma rohkem kui poolteist sajandit (kuni a-ni 1789). Vt. põhjalikumalt: A.von Gernet. Der Emancipationsstreit Weissensteins mit dem Gute Mexhof. Reval 1885.

² E.von Schilling. Die Rittergüter im Kreise Jerwen seit der Schwedenzeit. Ein Beitrag zur Güter- und Familiengeschichte Estlands. Hannover-Böhren 1970, lk.128.

³ Lisaks endistele Peetri kihelkonna maadele hõlmas Paide kihelkond ka osa Türi kihelkonnast; alates 1738.aastast oli tal Anna kihelkonnaga ühine pastor. Mõeldunud sajandil kuulus Paide kihelkonda sinult kolm mõisat - Mäo, Prääma ja Mündi -, oma suuruselt olid Paide kihelkonnast (80 km²) Eesti ajal väiksemad üksnes Lihula ja Rahu kihelkonnad. Vt. A.Pander. Die Landgemeinde Weissenstein. Ein Beitrag zur Schilderung der agraren Zustände Livlands. Leipzig 1911; J.Selnurme. Paide Püha-Risti koguduse minevik. Paide kiriku 150-aasta juubeli väljanne. Paide 1936.

⁴ E.von Schilling. Die Rittergüter, lk.128.

Ülevaade peamiselt üksnes valitsejate aruannete kaudu (Eestis kuulusid talle ka Koeru- lähedane Aruküla ja Raasiku ning Maarü Tallinna külje all). Arvatavasti hoopis rohkem oli Mäega kontaktis olla tema pojal Andreasel (oli hiljem Eestimaa kindralkuberneriks)¹, kuid temagi peahuvi oli suunatud eelkõige oma Rootsi valduste ja Raasiku mõisa vastu. 1665. aasta kevadel pidas ta üldsegi paremaks anda Mäo Saue mõisnikule Ewold Scharenbergi kätte rendile, 1669. aasta 12. juunil aga müüa kindralmajor Hans von Fersenile.² Mõisa müü-

¹ Aastail 1674-80, vt. A. Perandi. Die Aufgaben und Funktion der Estländischen Generalgouvernementeregierung während der schwedischen Zeit. - Katalog des Estländischen Generalgouverneursarchivs aus der schwedischen Zeit. - Acta archivi centralis Estoniae. 4. Tartu 1932, lk.45.

² Ühesõnase Mäo mõisaga müüs A. Torstensson ka Aruküla mõisa, mille ostis Ervita ja Udeva mõisate omanik rittmeister Franz Strasburg. Mäo ja Aruküla ühishinnaks määrati 35000 riigitaalrit (RNSV RAM, f.96, n.1, s.35); Hans von Fersen (1625 Tallinn - 13. ol. 1683 Tallinn). 1643. a-st sõjaväes, 1644. a-st kuninganna Kristiina ihukaitses. Osalenud Rootsi-Taani sõjas ja Rootsi armee Taani sõjakäigul, 1656 kaitsmas Riit venelaste vastu. 1659 nimetatud Eestimaa maamõnikuks, 1666 Tallinna komandandiks, tõusnud 1666 kindralmajoriks, 1674 kindralleitnandiks. 1675. a-st Riia asekuberner, mis ameti osales armee formeerimisega (selle komandöriks ta vend Fabian von Fersen). 1682 määrati Ingerimaa ja Käkisalme kuberneriks. Maetud Tallinna Toomkirikusse. Omanud ulatuslikku maa- ja metsavaldust - päris isalt Sipa, Alavere, Pikva, Palupera ja Kammeri mõisad, hiljem omandas Raadi, Ab- ja jne. Vt. temast. F. von Versen. Geschichte des Geschlechts v. Versen und v. Fersen. Zweiter Bd.: Urkundenbuch. Stettin 1909, Anhang; Genealogisches Handbuch des estländischen Ritterschaft. Bearb. von O.M. von Stackelberg. Görlitz (1931), lk.85.

misega tekkis küll mõningaid sekeldusi - kuna Nao oli kuningannalt saadud lääni-, mitte päruvalduseks, kohustus Forstensen selle suurusele vastavalt osi oma teistest mõisatest vormistama pärisomandist läänimandiks.

Hans von Perseni, eriti aga tema venna Fabiani nimed pole arhitektuuriajaloolastele päriselt tundmatud. Nii on näiteks viimasest teada, et ta 1662.aastal sõlmis müürseppmeistri Peter Kleeni ning Heinrich Forbergiga lepingu suure suguvõsajärgse ehitamiseks Tallinna Toompeale, otse lossi vastu (lamutatud eelmise sajandi lõpul seoses Aleksander Nevski katedraali püstitamisega), sama kümnendi lõpul on ta olnud aga ametis Maardu mõisa väljashitamisega jne.¹ Kohustas ju mõlema vennakese kõrge positsioon samuti nagu mõneti toekam rahakott just nagu iseenesest nooblimat liini jälgima, mitte rahulduma isadesegsete residentsidega. Ka see oli neile soodsam - peale Vene lüüasaamist 1656-58.aasta sõjas ning 1661.aastal sõlmitud Kärde rahu tundus, et moskoviit nii peagi ei tule enam siinseid alasid kimbutama.

Alanud rahuajal mõjus mõisshitusele soodustavalt. Näib, et võrreldes oma eelkäijatega on Hans von Perseni suhe kujunenud Naoosse mõneti teistsuguseks - ilmneb see kasvõi tšigast, et kõigi oma valduste hulgas lasi ta Nao nimetada alati esimesena. Millal ta Naoosse uut elumaja ehitama asus, pole täpselt teada - võib-olla juba Hans peatselt pärast mõisa omandamist, kuid kindlasti enne 1682.aastat, mil ta siirdus Ingerimaa ja Käkisalme kuberneriks. Plaanis ta oma mõisat mõneti uhkemaks kui neil oli olla tavaliselt - kui

¹ Vt. põhjalikumalt: A.Hein. Teistsugune Maardu. - "Kultuur ja Elu" 1985. Nr.4, lk.27-32.

enamuses rahulduti tollal madalate palkmajadega, siis tema lasi härrasheone püstitada kivist ja kahekorruselisena. Päriselt valmis ta hoonet oma eluajal eiiski ei saanud - veel 1689.aastal, mil mõis redutseeriti, on osa ruume selles lõpetamata.¹

Hans von Fersen'i surma järel päris mõisa tema lesk Anna (sünd. von Tiesenhausen). Temaaegseist arhiivitoimikuist joonistab pilt kui Mõo mõisa ja Paide kodanike vahelise tulli ügedamast perioodist - isiklikult kindralkuberner A.J.de la Gardiegi oli pidanud sellele korduvalt vahele sekkuma.²

Ehkki mõisat ostes olid Fersenid saavatanud, et see vormistatud oleks neile pärusvaldusena, koges 1680.aastate lõpul Mõo nagu paljud teisedki Eestimaa aadlivaldused, reduktsiooni - Rootsi monarh, kel oli riigikassa pideva sõjapidamise tõttu tühjaks kuivanud, ei leidnud muud vahendit selle täitmiseks, kui eelmiste aegade vältel teenistuse eest väljaentud mõisate tagasinõutamist. Kullap oli Forstenseon jätanud omapoolsed lubadused täitmata ja nii ei õnnestunud Anna von Fersenil Mõöd kaitsta - 1689.aastal kirjutati kogu mõisa liikumata vara ning talupidajate kroonufiskaalide poolt üksipulki üles. Sedavõrra sautis lesk siiski läbi suruda (tänu, et ta isa Hans Heinrich von Tiesenhausen oli reduktsioonikomisjoni liige), et juba järgmise aasta 10.maist mõisteti Mõo mõis nagu ka endine Paide linna-ala talle püsivale rendile.³

¹ ENSV RAKA, f.1, n.2, s.942, l.892 jj.

² Vt.nõit. ENSV RAKA, f.2, s.825, 882, 1188 jne.

³ E.von Schilling. Die Rittergüter, lk.129.

17.-18.sajandi vahetusel oli tuua Eestimaaale järjekordseid kannatusi. 1695.-97.aasta ikaldus ja suur nälg oli üksnes "eelprooviks" - tõeline katsumusteseg saabus koos 1700.aastal alanud Põhjasõjaga. Mõo jaoks sai saatustlikuks 1703.aasta septembrikuu teine nädal, mil kogu siinne kant värest Menštšikovi ratsameeste poolt rüüstati ja põletati.¹ Sõjaga kaasnenud laost kroonis 1710.aastal puhkenud katk - laiad alad muutusid elutuiks. Nagu sada aastat varem oli Eestimaa (Tallinna ja Narva linnad välja arvatud) jällegi pooltühi ja varemeis.

Anna von Fersenil oli oma mehe üleshitatud mõisa hävingut veel näha - ta suri 1706.aastal. Valduce päris Bengt Gustav von Rosen,² kes oli 1693.aastal abiellunud Fersenite tütre Magdalene Elisabethiga, nende kolmest tütrest jäi Mõo aega keemisele - Katharina Elisabethile (1707-1774).³

Vastamiseks, millisena võis Mõo mõis välja näha 18.sajandi alguveerandil, seil endmeid mõneti napib. Üldjuhul sai sõjajärgsest kaosest ülesamine võtma aastakümneid, majandus kiratses osalt veel sajandi teise poole alulgi, ning mõnigi perekond, kes enne sõda

¹ Vt. Chr. Kelch, Liefländische Historia. Continuation 1690 bis 1707. Nach der Originalhandschrift zum Druck gegeben... von J. Lossins. Dorpat 1875, lk.350.

² Bengt Gustav von Rosen (ristitud 25.02.1665 Tallinn - maetud 25.02.1725 Tallinn), Rootsi major, oli 702-05 Eestimaa rüütelkonna peamees, 1705-10 maanõunik. Talle kuulunud Roogna-Alliku ja Viisu mõisad. Vt. temast: Genealogisches Handbuch des baltischen Ritterschaften. Teil: Estland. Bd.II. G8rlitz (1929), lk.174; Deutsch-baltisches biographisches Lexikon 1710-1960. Köln-Wien 1970, lk.642.

³ ENSV RAKA, f.3, n.1, s.454, l.357-363.

vallanud losse, pidi veel pikalt leppima üsnagi kitsaste oludega. Alles 1770.-80.aastaks hakkas tõusnud talude märgiks arvukamalt kerkima esinduslikke härrashooneid ja -seda.¹

Selles kontekstis osutab Mäo ülesehitamine suhteliselt varajaseks - nii, nagu tal oli siinkandis olla üks esimesi lossilikult väljapaneeritud mõisaid juba enne Põhjasõda, oli tal seda olla ka Põhjasõja järgelt. Rida pidepunkte lubaksid arvata suuremaid ehitustööd siin toimunud juba 1740.-50.aastail - vähemasti pidi enamik hooneid valmis olema 1758.aastaks, mil ilusia rajamiseks sõlmiti kärner-meister Christian Andersiga leping.²

Muidugi võis olla üheks tõigaks, mis aitas kaasa mõisasüdame suhteliselt varajasele taastamisele, et ehitajail oli võimalik kasutada endise härrastemaja müüre - need on hooned adutavad osalt praegugi. Tähtsamat rolli sai kindlasti mängima aga omaniku rahakoti ja positsiooni kaalukus - teame Adam Friedrich von Stackelbergi (9.03.1703, Pidula Saaremaal - 22.04.1768, Mäo), kes oli 1727.aastal abiellunud Mäo pärijanna Katharina Elisabeth von Roseniga, tegutsenud nii Eestimaa Rüütelkonna peamehena (1740-41) kui ka maanõunikuna (1741-51), Mäole lisaks kuuluid talle ka Triigi, Mündi, Piiumetsa, Alavere, Voka ja Koigi mõisad (viimane müüdi 1758.aastal Grünewaldtidele). Seega oli tal olla piiramatute välistustega pürushärraks ajuti peasega kahetuhandele hingele (näiteks 1739.aastal elas temale

¹ Järvamaa osas vt.: H. Üprus. XVIII-XIX sajandi ehitusmälestised jutustavad Paidest ja maast tema ümber. - Paide rajoonis. Artiklite kogumik. Tartu 1972, lk.155-164.

² ENSV RAH, f.28, n.1, s.128. Arusaadavalt sai mõisasüdame esialgne taastamine toimuma juba tunduvalt varem - näiteks on Adam Friedrichi ja Katharina Elisabethi esimene laps-ki sündinud juba Mäol (1728).

kuulunud mõisates 1709 mõlemast soost talupoega).¹ Pealegi, Adam Friedrich oli masilma näinud ja oskas seetõttu ilust ehk rohkem pidada kui enamik naabermõisnikke - näiteks 1719.aastast oli ta õppinud Jena, 1722.aastast aga Königsbergi Ülikoolis.²

Ei jäänud seepärast Mõo märkamata kaasaegsetelgi. Nii paigutab näiteks A.W.Hupel ta Järvemas ilusaimate mõisate hulka: "ein hübsch gebauter Hof nebst artigen Garten" - üks kenalt väljehitatud mõis toreda aiaga.³ Eestimaa ilusamate mõisate hulgas nimetab teda ka almanahh "Nordische Miscellaneen".⁴

Stackelbergide nimele oli Mõo mõisal jäänud peaaegu kaheks sajandiks - kuni käesoleva sajandi algusaastateni.⁵ Adam Friedrichi surma järel päris selle vanem poeg Berndt Rein-

¹ Vt. H.Ligi. Talurahva arv ja paiknemine Eestimaal XVIII sajandil. - Uurimusi Läänemere-
maade ajaloo kohta. I. (TRÜ toimetised. Vihik 316). Tartu 1973, lk.234 jj.

² Deutschbaltisches biographisches Lexikon, lk.744-745.

³ A.W.Hupel. Topographische Nachrichten von Lief- und Estland. Erster Band. Riga 1774,
lk.377. Positiivset hinnangut Mõo mõisale kohta kordab Hupel ka oma teose kolmandas
kõites: "Der Hof ist hübsch von Stein gebaut" - "Mõis on kenalt kivist ehitatud" (kd.III.
Riga 1782, lk.518).

⁴ Der nordische Miscellaneen. 13-tes und 14-tes Stück. Riga 1787, lk.491.

⁵ Stackelbergidel oli kuuluda siinsete rikkaimate mõisomanike hulka, veel käesoleva sajan-
di algul kuulus neile praeguse Eesti alal üle 40 mõisa (vt. H.Muskat. Der Gutsbesitz der
Familie von Stackelberg in Livland, Estland und auf Oesel. Bückeburg 1981); Stackelber-
gide Mõo haru genealoogia kohta: Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften.
Teil Estland. Band I. GÖrlitz (1931), lk.332-335.

hold (25.02.1733, Tallinn - 13.01.1795, Mäo) - major, kreisimarssal, kes valdas lisaks ka Mündi, Aru, Lokuta, Laimetsa ja Ollepa mõisaid (viimased sai ta riigilt tasuta Paide linna loovutamise eest). 1794.aastast oli mõis väga pikalt Gustav Reinhold von Stackelbergi (15.09.1777, Mäo - 12.01.1863, Mäo) nimel - tema aegu (1810.aasta paiku) saigi mõisahooned enam-vähem sellise ilme nagu see säilinud senini. Seejärel jäi mõis viimase vennale viitseadmiral Ferdinand Olafile (07.08.1818 Tallinn - 12.02.1903, Mäo) - et tal lapsi ei olnud, pidi too pärandama valduse oma õepojale Georg Olaf von Rennenkampffile (Konovere mõisa omanik). Viimane loobus sellest aga suuremeelselt Georg Olafi kasutütre Aleksandra Rinski-Korsakova kasuks (1882.aastal oli Ferdinand Olaf abiellunud kontraadmiral Rinski-Korsakovi¹ lesega), kes läks 1908.aastal mehele ülemleitnant Ernst von Gruenewaldtile (21.10.1864, Minsk - 25.08.1925, Tallinn).²

Enne kui ajaloolise ülevaatega päriselt lõpetada, mõneti ka mõisa majanduslikust seisundist. Vastav materjal pole just napp, kuid siin piirdutagu vaid mõne iseloomustava ma joone äratoomisega.

Märgitagu, et läbi aegade on Mäo kuulunud Järvamaa jõekalmate mõisate hulka - seda nii oma territooriumilt kui talupoegade arvult. Nii on 1696.aastal esitatud ta suuruseks 30 ratsateenistasadramaad,³ 1765. ja 1774.aastal - 20 $\frac{3}{8}$ adramaad,⁴ 1852.aastal - 20,38

¹ Vein Andrejevitš Rinski-Korsakov (1822-1871), kontraadmiral, Merecorpuse direktor, heililooja N.A.Rinski-Korsakovi vend.

² ENSV RAKA, f.4187, n.1, s.826.

³ R. von Uexküll. Verzeichnis der Rittergüter in Ehstland nebst einigen statistischen Angaben. Reval 1853, lk.60.

⁴ A.W.Hupel. Topographische Nachrichten. Bd.III, lk.517.

adramaad ehk 46 $\frac{1}{2}$ ruutversta,¹ 1893.aastal - 28,95 adramaad ehk 5235 tiinu,² jne. Veel 1919.aastalgi, mil koostati viimane maarull, märgiti tema suuruseks 22,69 adramaad ehk 3210 hektarit³ - ka siis paigutus Mõo Järvamaa 101 mõisa hulgas suuruselt seitsmendaks.

Mõisa talupoegade arv läbi aegade olgu esitatud tabeline.⁴

Aasta	Mehi	Naisi	Kokku
1726	168	153	321
1732	217	212	429
1739	230	239	469
1782	288	289	577
1795	309	320	629
1816	336	372	708
1834	436	454	890
1850	410	468	878
1858	411	465	876

¹ R. von Uexküll. Verzeichnis der Rittergüter, lk.13.

² A. W. Krüger. Estländisches Verkehrs- und Adressbuch für 1893-94. Riga 1892, lk.141.

³ R. von Mühlendahl. Die Estländische Landrolle 1919. Hannover-Böhren 1976, lk.32; tollal olid Järvemaal mõist suuremad ukenes Jäneda, Lehtse, Roesna-Alliku, Vao, Preedi ja Purdi.

⁴ Allikad: H. Ligi. Talurahva arv ja paiknemine Eestimaal XVIII sajandil, lk.252; S. Vahtra. Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeid (1782-1858). Tallinn 1979, lk.108-109. Mõisa talupoegade olukorrast ja nende koormistest annavad parima ülevaate ENSV RAKA-s säiluvad mitmed Mõo mõisa vakuraamatud, milliseid nii 17.sajandist (f.1, n.2, s.942,943; f.862, n.1, s.775), 18.sajandist (f.3, n.1, s.461, 470, 476; f.862, n.1, s.535, 541, 775) kui ka 19.sajandi algusest (f.864, n.1, s.30); olukorrast 19.sajandi teisel poolel ja 20.sajandi algul aga Mõo vallavalitsuse ja Mõo valla kohta fondid (ENSV RAKA, f.2521, f.2875; ENSV ORKA f.2396, f.2397).

Näiteks 1816 - pärisorjuse kaotamise aastal, olid hingede hulgaldelt temast Järvemaal suuremad üksnes Albu (1122), Koosna-Alliku (932), Turi-Alliku (906), Leapa (888), Purdi (872) ja Kirna (782) mõisad.

Majanduslikult parimal järjel on mõis paistnud olevat just 18. sajandi teisel poolel. Nii nendib näiteks A.W.Hupelgi, et Mäol on "hästi sisestööv ettevõtlus, eriliselt hea viljamaa, veekid, mitu talusat kõrtsi, veidike kalaloomust, kivimurd, lubjapõletus jne. - üksnes metsa on napivõitu."¹ Läänud sajandi lõpul - käesoleva aastaja algul näib mõis siiski mõneti alla käinuna - osalt sellepärastki, et viimased omanikud (P.O.von Stackelbergist peale) tavatsesid viibida siin vaid suviti, kusjuures majapidamine anti rentnike korraldada (1900.aastast oli pikemat aega selles ametis Paul Ignatius).²

¹ A.W.Hupel. Topographische Nachrichten. III Bd. lk.518.

² A.Richter. Baltische Verkehrs- und Adressbücher. Bd.3. Estland. Riga 1913, v.439. 19. sajandi lõpu ajekirjandus registreerib hoonete ehitamise, põlemise jms. seostuvaid sündmusi eelkõige vallas, vähem mõiss. Nii märgib näiteks 1888.aasta 11.jaanuari "Virulane", et "Mäo mõisa küün põlenud hiljuti peale 300 koorma sees olevate otredaga ära", 1894.aasta 28.juuli "Tallinna Sõber" kirjutab, et "väik olla Mäo mõisa ühe ülevaataja majja sisse löönud", 1895.aasta 28.aprilli "Besti Postimees", et "Mäo mõisa omanik... on Mäo vallale 27 desjatini 16 ruutsülla suuruse maadiki selle määrusega kinkinud, et selle maadiki sissetulekute eest sinna pääle ehitatud kool üleval saab peetud" (samal teemal kirjutab ka 1895.aasta 2.mai "Olevik" ja 8.mai "Tallinna Sõber"), 1894.aasta 18.novembri "Postimees" toob teate, et "14.novembril oli Mäo-Sargvere vallamaja õnnistamine" jne.

Eesti Asutava Kogu poolt 10. oktoobril 1919 vastuvõetud Maaseaduse järgi kuulus Mäo mõis nagu enamik riigi territooriumil asuvast 874 rüütlimõisast senistelt omanikelt võõrandamisele.¹ Siiski säilitasid nad õiguse oma endises mõisas elupaigale - seda kasutas ka Aleksandra von Gruenewaldt, kes rajas Mäole lastekodu.² Lastekodu püsis Mäol läbi kogu Eesti Vabariigi aja.³

¹ Mõisamaade jaotamine asunike vahel toimus Mäos 1922. aasta suvel (Mäo mõis jagati - "Meie Hääl" 15.VII 1922).

² Baltlaste ümberasudes 1939. aastal lahkus A. von Gruenewaldt Eestist. Ta suri 7.02.1945. aastal Pflurtenis Forsti lähedal (G. Adelheim, Baltisch Totenschau 1939-1947. Göttingen 1948, lk. 135). Märkida, et Mäoga seotud Gruenewaldtide naisliinist olid pea kõik seotud sotsiaalhoolekande ja heategevusega: lisaks, et Ernst von Gruenewaldi lesk jäi Mäo lastekodu juhatajaks, tegutses tema vanem õde Anna 1892-1910 keisrinna Auguste nimelise Asutise juhatajana Potsdamis, keskmine õde Betsy oli 1909-22 Viljandi Asdliipigade pensiooni ab-tiss, noorim Katherina oli 1908-1917 Tallinna Diakonissihaipla juhataja.

³ Mäo lastekodu viimaseid juhatajaid oli E. Seiler ("Päevaleht", 16.V 1938). Mäo lastekodu dokumentatsioon säilib ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Üleshitustöö Riiklikus Keskarhiivis Järva Maavalitsuse fondis (f. 2424).

II. ARHITEKTUURILINE ANALÜÜS

1. Peahoone

Varasem kirjeldus Mäo mõisa härrastemaja kohta on meil leida seoses mõisate riigile tagasivõtmise ehk reduktsiooniga koostatud Järvamaa inkvisitsioonirahmatuse - sissekanne Mäo mõisa üle on sellesse tehtud 1689.aastal.¹ Toome peahoone osas selle ära terviklikult - tõlgituna rootsi keelest:

"Uus, osalt veel poolloolev kahekorruseline kivimaja, kaetud sindelkatusega. Eeskotta sisenemiseks kahelt poolt paljude astmetega kivitrepp, mille kohal laudadest varikatus, topelt välisukseid on vooderdatud, omaved kolme paari hingi ning lukku, mil võti; samas kojas 4 akent valmis raamidega ja üks (klaasimata) tammepuust raam, põrand kaetud paksude tahutatud kiviplaadidega, lagi puudust nii nagu ka ülemisele korrusele viiv suur treitud sammastega trepp. Siit vasemale sammaste suunda tammine üks paari tinutatud hingedega ja lukuga, mil võti. Saalis on 12 akent valmis raamidega ja kolm akent (klaasimata) tammepuust raamidega, samas topelt-lagi, laudpõrand, valgetest glasuurkahlitest ahi, mis kaunistatud siniste liistudega ning ka üks tahutatud

¹ EHSV RAKA, f.1, n.2, s.942, 1.894 jj.; sama üriku teine eksemplar asub Rootsi Riigiarhiivis Stockholmis Eestimaa Reduktsioonikomisjoni fondis (D III : 6-7).

kivist kamin, mis suletav siibriga. Saalist sissepoole jääb kamber, kus 12 akent nagu eelpoolnimetatustki, samuti on sel laudpörand, puidust topelt-lagi, valgetest glasauritud kahlitest siniste liistudega ehitud ahi, saali ukse juurde jääb aga tahatud kivist kamin, samuti on ka üks üks siit teise kambris - tammepuine, tinutatud hingede ja lukuga. Järgnevalt nimetatavas kambris on 8 akent /.../, pruunidest glasaurkahlitest ahi, mil rauast üks ja siiber ja mis kaunistatud valgete liistudega, laudadest pörand ja puidust topelt-lagi. Üksed eespool nimetatud kambri, samuti saali poolt on mõlemad tammepuust, tinutatud hingede ja lukuga. Peale selle on veel üks kamber eelpool nimetatutega samalaadne ja kust avanevad 3 samsugust ust. Järgmiseks edasi köök, kus üks valmis kolle ja väike küpsetusaahi, 2 akent, pörand tahatud kiviplaatidest, topelt-lagi puidust, siit avaneb paari hingede ja lukuga varustatud üks seda, samuti üks tavaline kuusepuidust ~~hingede~~^{hingede} ja lingiga üks eeskojast suunduvasse väheldasse koridori. Samas on 2 akent, pörand on leotud paksudest tahatud kiviplaatidest, lagi nagu eespoolgi. Siit üle köögi asub üks kamber, kus on neli akent tamme raamidega, rohelistest glasauritud kahlitest, raudukse ja -siibriga ahi, laudadest pörand ja puidust topelt-lagi, kuusepuust kambri üks on paari hingede ning lukuga, mil võti. Kojast paremal, otse saali vastas, on kamber, mil 8 akent ja milles glasauritud kahlitest raudukse ning siibriga ja

valgete liistetudega ehitud ehi, nii on ka kambri tammine üks paari tinuta-
tud hinge ja lukuga, mil võti. Muus osas on need külgmised ruumid eelpool-
kirjeldatutega samalaadsed ja nii on ka selle maja ruumide enamus aknaraa-
me, lageid ja uusi pruuni õlivärviga värvitud, samuti on see ehituses
kõik müürid nii seest- kui väljastpoolt valgeks lubjatud. Ülemisele korru-
sele jääv koda on 4 aknaga, kuid sinna pole veel lõõdud pörandat; topelt-
lagi on nagu järgnevatel ruumidegi puudust. Siit paremale poolleolev
ruum, mil pole veel pörandat, kuid seal on 2 akent ja 4 /klaasideta/ raami,
üks must glasuuritud kahlitest ehi siibri ja rauduksega; nii käsitletud
ruumi kui kõrvalasuva ruumi mõlemad ukseid on 2 paari hingede ja lukuga.
Vasemale mainitud kojast jääb lõpetatud kamber, kus 4 akent ja 2 /klaasi-
mata/ raami, laudpörand, must glasuuritud ehi valgete servadega, kambriuks
paari hingede ja lukuga, mil võti. Järgmiseks väike koridor ilma pörandata,
seal 2 akent, siit vasakut kätt kamber 2 akna ja valmis laudpörandega, uk-
sel hinged ja lukk, 4 akent, laudpörand ja must glasuuritud ehi siibri ja
rauduksega; samuti selle vastas veel üks kamber 4 akna ja valmis laudpöran-
daga; ühtlasi jääb neisse 3 ruumi 3 ust hingede ning lukkudega. Eelpoolmai-
nitud kõõgi ja kahhelahjude peale ulatab läbi katuse kokku 3 korstnat.

Majaalustest keldritest on 3 välvitud ja 2 võlvimata. Seal on 6 ust,
kõik hingedega ja 5 neist ka lukkudega. Ehituse pikkus on 20 ja laius 7
sülda."

Esitatud kirjeldus on meie jaoks mõnetigi liig raskepärane ning üksikasjades kobav, et lubada hoonest terviklikku ülevaadet. Ehkki üksipalgi on üles loetud näiteks uste raudhinged ja -lukud, ahjude ukсед ja siibrid (raud oli kallis!), jääb üldpilt majast üsnagi häguseks. Olulisim informatsioon, mida too kirjeldus pakub, näib esituvat tema esimeses ja viimasel lauses: et maja oli uus, osalt veel pooleligi olev kahekorruseline kiviehitis ning et tema mõõdud olid 20 x 7 silda.¹ Lihtne arvutus näitab viimast vastavat umbes 36 meetrile pikkuses ning 12 meetrile lauses. Praegusest peahoonest (pikkus apsiididega kaasarvatult umbes 62 meetrit) oleks too küll peasegu poole väiksem, kuid märkame, et oma mõõtmetelt sobiks varajane ehitusjärk peasegu täpselt olemasoleva hoone keskmise osaga, s.o. lõiguga, mis jääb nii esi- kui tagafassaadis risaliitidena sündivate kullgosed (an. saalikorpuste) vahele. Meil on tulnud juba varemgi osutada mõnede seda tüüpi mõisamajade nagu Mõo pärinemisvõimalusele 17. sajandist,² käesoleval juhul leiab see oletus seega ka dokumentaalset tšestamist.

Mõnedki tõiged laseksid meil oletada, et Mõo tollane mõisamaja oli üldkompositsioonilt lahendatud sümmeetrilisena, kõrge kelpkatusega. Kahekorruselised mõisahooned olid

¹ 1 Rootsi sild = 3 künnart = 6 jalga = 1,7814 meetrit (J. Zenzaris, Mõrs un svars Latvijā 13.-19. gr. Riga 1981, lk. 238).

² Vt. A. Hein, Gutsarchitektur in Estland - Nordost-Archiv. Bd. 17. Lüneburg 1984, lk. 88 jj.

tollases kontekstis Hanagi haruldased - G.Ränk, kes on reduktsioonikomisjoni materjale põhjalikumalt uurinud, teab neid lisaks Mäole nimetada reductseeritud mõisate hulgas üle Eesti sinult 11 (Järvemaal lisaks ka Turi-Alliku).¹ Et esindusruumid paiknesid alakorrusel, oli seejuures üpris tüüpiline - sellist varianti esindavad näiteks Palace, Aa, Maar-
du, Klooga ja mõned teisedki tolleaegsed mõisamajad. Täpsuse mõttes olgu ka lisatud, et inventaariumis märgitud termin "aken" (rootsi k. "fönster") ei tähenda siin sugugi üksikut aknaava, vaid osa tinsist vahejaotustega raamist ning mõiste "topelt-lagi" märgib ilmselt üht kassetseeritud lae varianti. Haruldaseks tuleb lugeda mõisahoone katusematerjali - 17.sajandi inventaariumid esitavad siinlit veel üksnes Putkaste mõisas Hiiumaal.² Lõppeks märgitagu, et reduktsioonikomisjonid püüdsid oma inventaariumeis anda riigile minevatest mõisatest sagedasti mannetumat pilti, kui nad tegelikult seda olid - nii võis ehk ka Mäo mõisamaja olla hoopis värvikam ja kunstirikkam kui seda toodud kirjeldus sinata laseks. (Selles osas on õpetlik Hans von Perseni Mäo võrrelda tema vennale Fabianile kuulunud Maaruga - viimase kirjelduses 1726.aastast on eraldi märkimist leidnud nii mõnigi nikerdatud uks, lohena kujundatud kohrutatud veesüliti, maalikutega kaunistatud lagi jne.)³

¹ G.Ränk. Die älteren baltischen Herrenhöfe in Estland. - Acta academicae regiae Gustavi Adolphi. L. Uppsala 1901, lk.83.

² G.Ränk. Op.cit., lk.62.

³ A.Hein. Teistsugune Maardu, lk.28-29.

Mil määral muutis Mäe härrastemaja ilmet 18. sajandi algupoole ehitusperiood, meil lähened andmed puuduvad - oli ju tegemist sisuliselt mõisa taasehitamisega pärast Põhja-sõda. Arvata võiks, et oma üldkonfiguratsioonis hoone oluliselt ei muutunud - püsis ju 17. sajandi teisel poolel väljakujunenud barokne mõisamajastüüp suuremate muutusteta elujõuline ning maksev osalt veel läbi järgmise sajandigi.

19. aastaja algusesse dateeruv suur ümberehitus võis olla tingitud mõnestki sajaolust - ühtaegu tõigast, et vana maja kippus esinduslikkusele püüdleva elustiili jaoks jääma liig ahtaks kui ka soovist kaasas käia muutuva arhitektuurimõega. Maja laiendati peaaegu poole võrra - tema kummalegi tiivale lisati täiendavad korpused, mida lõpetas omapärane apsiid, esi- ja tagafassaadile "istutati" aga neljasembalised portikused. Ümberehitus oli hoonet sedavõrd suurendanud, et isegi Helmi Üprus, meie teenekamaid arhitektuuri-aarijaid, ei osanud siin enam vanema kehendi olemasolu ära tunda.¹

Ümberehitusega minetas maja oma senise barokliku ilme ja muutus klassitsistlikuks. Nii välis- kui sisearhitektuuri täiendati klassitsistlike motiividega - eelkõige sambad, kaarjad aknad, lisati ümara põhiplaaniga runne jne. Kogu ümberehitus viidi läbi tähelepanudava stiilitunnetuse ja meisterlikkusega - pole kahtlust, et siin on olnud ametis

¹ "Eesti arhitektuuri ajalugu" (Tallinn 1965, lk. 369) dateerib H. Üprus Mäe mõisahoonet 19. sajandi esimesse poole. Sama dateering on hiljem leidnud kordamist mitmetes turismibrošüürides (vt. näit. H. Joensuu, Paide rajoon. Siin- ja sealpool maanteed. Tallinn 1973, lk. 24).

kogenud arhitekt.¹

Hoone peamisiks ilmetajaiks kujunesid portikused - omamoodi laen antiiksetelt tempelitelt. Mäol oli meie mõisatest erandlikult omada portikusi nii esi- kui pargifassaadil - säilinud mõisamajade hulgas on samaselt lehendatud üksnes Harjumaal asuv Kernu (1809). Kumbki portikus oli analoogne: toetus neljale teskaane orderis sambale, arhitraav liigendatud tilguteid omavate triglühfidega, frontooni keskel kaarjas aken. Ilaselt me ei liialdaks, kui väidame, et Mäo portikusil oli kuuluda sellelaadseist stiilseimate ning paremini proportsioneeritumate hulka kogu meie klassitsismiperioodist. Tähelepanav paistab olnud ka portikuste tehniline teostus - näiteks sammaste baasid on lestad tahuda graniidist.

Klassitsistlikult kujundati ka kogu fassaadijaotus: räästaste alt sai kulgema profileeritud karniis, esiküljelt võtati hoone korrustevahelise vahevööga, nõrgalt eenduval külgesel markeeriti rusteeritud liseenidega. Omapärasteks kujunesid poolrotundjad eendid maja otstel - selliseid apsiide ei ole ühestki sama perioodi mõisast. Suurepäraselt solitud sid siia kaaraksid - alakorrusel paiknesid nende all poolsammastega kujundatud kolmikak-

¹ Mõnedki asjaolud lubaksid oletada, et Mäos on olnud tegev mõni Tartuga seotud arhitektidest - kes neist nimelt (J.W.Krause, J.N.F.Lange, G.A.Krenhals, G.F.W.Geist või mõni muu), võiks ehk selguda üksnes täiendavate arhiivsete uuringute käigus. H.Üpruse antud vihje, et Mäo seostub oma arhitektuuris ülevenemaaliste tüüpprojektide järgi ehitatud hoonete laadiga on õige ainult osaliselt - ehkki ta lahenduses adume mõndagi tüüpset võtet, ei korda ta ühtegi nn. näidisfassaadi.

tudega piiratud tahvlike. Mainitavalt peenes kujunduses on uste piirdelaad - kasutatud on nii hammaskarniisi kui nurkades nikerdatud rosette. Tähelepanevad on ka seinte all-ääri pidi kulgevad puidust lambrid, mis dekoreeritud omapärase küllalõikega (samalaadseid mõnedes Tartu majades). Profileeritud laekarniise on säilinud vähe, kui arvata on, et algselt oli neid olnud kõigis esinduslikumates ruumides. Tähelepanu vääriavad ka säilinud aknakremonid.

Ruumide sisekujundusele lasevad heita pilku mõned vanemad fotokülvõtted. Näeme, et paljudes ruumides (nii ala- kui ülekorrusel) on olnud seinad kaetud marmoreeringut meenutavate maalikutega. Marmoreering on jaotatud tahvlikeks - see on andnud ruumidele küllaltki efektsel ilme. Ühel fotol näeme ka valget marmorkaminate - kahjuks pole seda, nagu teisigi vanemaid ahje-kaminaid säilinud. Mõnevõrra esitub fotodel ka vanemat mööblit - märgitegu, et väike komplekt Mäo mõisast paiknevaid esemeid on tänaseni säilinud endises Põhjaka mõisas (eravalduuses), kuna Mäo mõisast olev klaver asub Paide Koduloomuuseumis.

2. Kõrvalhooned

Mainitud inventarium 1689. aastast toob ära ka Nõo mõisessüdamikus asetsenud kõrvalhoonete kirjeldused.¹ Erinevalt peahoonest oli tegemist puitehitistega, mistõttu loobuksine neid kirjeldusi täies pikkuses esitamast.

Niipaiknesid peahoonest nii läände kui itta teenijate majad (Herberge) - mõlemad suhteliselt vanad; üks, mille mõõdud 8 x 5 silda, laudkatusega, teine, õlgkatusega, mõõtmetes 10 x 6 silda. Ait (Bodarr, 14 x 4 silda), mis paiknes peahoonest idas, oli üsnagi uus ja omalaudkatust. Uus oli ka elumajast lõunasse jääv tall - tšillakuur (Stall ock Wagnus) - laudkatusega ja sisehooviga, mistõttu mõõdud 15 x 15 silda. Õlgkatustega loomalaudatšillid (Fässhus) oli mitu pikka hoonet (26½, 28½ silda), mis jäid talli taha. Muuseas, lauda ukseid olid tehtud ilma rauda kasutamata. Veel nimetatakse üsna viletsas seisundis šillikšški (Brygghus), vana õlgkatusega sauna (Badstuga) ning kaht rehalaat (Ryor) - üks uus, teine vana, mõlemad õlgkatustega. Seega üldpilt, mis nende kirjelduste najal mõisa tollastest majandushoonetest peaks joonistuma, pole kõige esinduslikum.

Praeguseni on säilinud vaid väike osa kõrvalhoonetest - enamuse neist dateerub 19. sajandisse. Kahjuks on needki hooned, mis alles, niivõrd lagunenud või ümber ehitatud, et

¹ ENSV RAKA, f.1, n.2, s.942, l.899 jj.

nende lähim kirjeldamine osutab mõneti komplitseerituks. Olulisim osa kõrvalhoonetest (aidad, tall-tõllakuurid jms.) on reastunud peahoone esise väljaku maanteepoolsele küljele - neist moodustus sümmeetriline ansambel, mis omamoodi akompaneeris peahoone arhitektuurile ja millede vahelt - nagu suvärevasst - toimus sissesõit mõisa. Nüüdseks on grupi hoonetest suutnud oma algilset säilitada vaid üks (19. saj. I veerandil ehitatud ilmselt aidaks) - näeme selle härrastemaja poolse külje keskel pilastripaari, mille kohal kaaraken - , kuna näiteks endise sõiduhobuste talli kohale on kerkinud inetu silli-kaatkividest tšõkoda.

Teised säilinud kõrvalhooned asuvad mitmel pool ümber peahoone hajali. Ükski neist praegusel kujul ja seisundis nimetamisväärset arhitektuurilist väärtust ei oma.

3. Perk

1689 oli mõisal suhteliselt suur (104 x 60 silda) puuviljaaed - see paiknes peahoonest idas.¹ Maetükk oli kujundatud sirgelt ristuvate teedega ning seal kasvas mõningaid dekoratiivtaimigi - seetõttu oli tal täita ka iluaia funktsioon.

1758. aasta septembris on sõlmitud leping kärnermeistri Christian Andersiga uue sia rajamiseks - sama mees on olnud töötamas ka Harjumaal Adilas ja Pikaveres ning Vana-Vi-

¹ Oma pindalalt kuulus Mõis aed tollest ajast teadaolevate seas suurimate hulka (G. Ränk, Die älteren baltischen Herrenhöfe, lk. 51).

galas.¹ Pole kahtlust, et ka tollane ilusad kujundati geomeetrilises, nn. prantsuse pargi laadis.²

Präegune park kannab nii vabaplaneeringulisi kui osalt ka geomeetrilisi elemente - võime teda seega tinglikult nimetada segastiilis kujundatuks. Tema põhiline, looduskaitse alune osa (6,3 ha) hõlmab peahoone tagust ala, kuid orgaaniliselt kuulub sinna juurde ka avar esiväljak koos seda raamiva puistuga. Oma laia veatevälja ning ringselt treppi kulgeva tõllateega oli selline esiväljak mõisate puhul nagu Mäo, obligatoorne element.

Võime lugeda Mäo parki üsnagi heatasemeliselt kujundatuks. Ehkki oma põhiosas üsnagi väästunud, on tema arhitektuuriline kujundusidee siiski veel adutav - äärtel alleena reastuvad puud, keskel peahoone teljele suunatud avaram vaatesiht. Eluhoone lähim ümbrus on seejuures püütud hoida suhteliselt hõre, kuna tihedam puistu koondub pargi äärealadele. Keineb kimpudena istutatud puudekobaraid - nii elupuid kui pärni.

¹ ENSV RAM, f.29, n.1, s.128.

² Mäo pargi kirjeldus 19.sajandi lõpust vt. Fr. Winkler. Bericht über die Thätigkeit des Instructors des Ehstl. Gartenbau-Vereins. - Mitteilungen über die Wirksamkeit des Ehstländischen Gartenbau-Verein. Reval 1899, lk.40. Fr. Winkler kurdab, et mõisnik pöörab rohkem tähelepanu juurviljakasvatusele kui iluaia korrasolele.

Umber pargi keskpaigas paalub tähelepänu peahoone laiuselt asetav süvend - tegemist oleks justkui omapärase amfiteatriga. Kumaalegi külge sellest "amfiteatrist" jäävad madalad künkakesed - ilmselt on pinnas nende jaoks kuhjatud nimetatud süvendist. Ülimalt tõenäoline, et nii süvend kui künkakesed (paviljonide alused!) mängisid rolli juba varasema regulaarpargi kompositsioonis - seega võivad nad olla kaevatud juba üleelmisel sajandil.

III. MUINSUSKAITSELISI ETTEKIRJUTUSI

Mõo asend meie mõisaarhitektuuri üldpildis on mõneti erandlik - tal on olnud esineda selle väljapaistvamate näidete hulgas ühtsegi nii 17., 18. kui ka 19. sajandil. Nägime ju eeltoodust, et esimest esinduslikumat väljehitamist leidis sinne mõisasüda juba aastaid enne Põhjasõda ning et tollane baroklik ehituskehend praeguses peahoones suuresti veel ka loetav; nentisime ühtlasi, et taas oldi nimetamas Mõod kaunimalt väljakujundatud mõisate hulgas 18. sajandi kesk-aiku toimunud taastamis tööde järel, kuid et lõpliku, nüüdsegi kestva lahenduse on talle andnud siiski 19. sajandi alguse klassitsistlik ehitusetapp. Tunnustust Mõo kohale meie arhitektuuripärandis teenib tõikki, et ta oli üks esimesi mõisaid, mis 1933 arvati vääriliseks riikliku muinsuskaitse alla võtmiseks¹ - selles seisundis oli tal püsida kuni 1973. aastani, mil teda kui lagunevat, hooletusse jäetud objekti oldi sunnitud arhitektuurimälestiste nimekirjast kustutama.

Paradoksaalsena tunduv olukord - mõis, mil ühtsegi olla mälestusmärgiks läbi kolme sajandi kestnud ehitamistele kui ka monumendiks meieaegsele peremehe tunde kadumisele, ükskõiksusele, kultuurilisele ignorantsusele...

¹ "Päevaleht" 12.VIII 1933, "Vaba Maa" 11.VIII 1933.

Viimase paarikümne aasta jooksul on mõisa olukord järjepanu vaid halvenenud. Peahoone, kus peale sõda oli mõnda sega traktorijaam, siis metsamajand, on nüüdseks juba pikalt seisnud päriselt hüljatuna. Sõltuvalt sellest ka täielik legaalek - Järvamaa ühest ilusamast mõisamajast on saanud süge tondiloss.¹ Rängimelt on hoonele mõjunud katuse läbijooksmine - osa vahelagesid on varisenud, seintesse on siginenud praod, esikülje portikus vaagub oma viimast kümnenäht. Ka säilinud kõrvalhooned on avariiseisundis, park rissu kasvamas. Ei kaanista mõisat ka metsamajandi räämas tšükojad otse sisesõidul.²

Arvestades Mõis mõisaansambli kunstiväärtust, on mõeldav ta rekonstrueerimine eelkõige restaureerimisprintsiipidel lähtuvalt ning komplekselt, s.t. haarata lisaks peahoonele ka lähimad kõrvalhooned ning park. Ehkki siin kerkivat ulatuslikku küsimusteringi on võimalik lõplikult lahendada üksnes tšüprojekti käigus, märgiksime siiski järgmist:

¹ Mõis mõisa katastrofalesele olukorrale on ajakirjanduses korduvalt tähelepanu juhitud - vt. näiteks J. Knuskemaa. Paide viim Mõis vastu. - "Pikker", 1985. Nr.12, lk.3.

² Mõis pole ainus mõis, mille Järvamaa Metsamajand on lasknud käest laguneda - peasegusamas seisundis nagu Mõis, on ka Varangu mõisahoone Koeru lähedal (vt. A. Hein, Varangus Varangus. - "Horisont" 1988, nr.7, lk.31-32).

1. Peahoone

Välis arhitektuur

1. Restaureerimisprojekti väljatöötamisel püüda võimalikult maksimaalselt mõisa-
hoone taastamisele 19. sajandi algupoole kujul. Kõik korrastustööd peavad lähtuma mak-
simaalse säilitamise printsiibist, puuduvad detailid projekteerida lähtuvalt säilinud
eeskujudest, vanemast joonis- ja fotomaterjalist ning stiilikaanonist. Näha ette hi-
lisesel perioodil sisseurtud avade likvideerimine (s.h. mõnede üsteavade taastamine
akendeks). Taastada portikused nii esi- kui tagafassaadil (analoogselt esifassaadile
soovitavalt kasutada ka tagafassaadi portikuse baaside puhul tahatud graniiti). Võttes
aluseks vanemaid säilinud aknaid projekteerida need nii esisesel kui teisel korrusel
kuueraudulistena, keldrikorrusel vastavalt akna kõrgusele nelja-, kaheksa- või kahe-
teistruudulisena. Projekteerida stiilsed välisüksed: peauste puhul (nii esi- kui taga-
fassaadi uksed on analoogsed) võimalik kaalutleda ka koopiate valmistamist mõnest 19.
sajandi algusveerandi ukeest; keldriüksed valmistada laadest profileeritud laudadest
kalasabamustris. Valida ustele sobivad stiilsed sulused. Korrastada korstnad (osa hi-
lisesmaid likvideerida). Hoone katta põhiosas kivi-, eendavate apsiidide osas plekk-ka-
tusega. Vihmaveerennid projekteerida räästa-alustena, vihmaveetorude lehtrid kujundada
stiilselt (lehtritel pitsääril).

2. Krohviparanduste tegemisel juhinduda, et need oma faktuurilt ei erineks kõrval-
olevatest pindadest (eriti tähtis see tagakülje arhailise pritskrohvi puhul). Hoone vii-

nistlemisel kasutada lubivärve: seinte põhiosas nn. aleksandrikollast, sammaste, pilastrite, nurgaliseenide, karniiside, akende- ja usteavade põskede jms. puhul valget (petikakendel (apsiididel) maalida neile aknaavad mustaga). Sokkel värvida halliks. Valgendada ka korstnad. Akende värvimisel kasutada helehalli õlivärvi koos tumedama halliga (lengid), uste värvimisel kasutada 2-5 (põhiosas soovitatavalt halli) värvitooni (peaste värvimiseks koostada värvipess). Vihmaveetorud värvida õlivärviga samas toonis seinapinnaga.

S i s e k u j u n d u s

1. PÜÜda võimalikult maksimaalselt algse ruumiplaneeringu ja stiilse kujunduse taastamisele - eelkõige esimesel korrusel. Viimast arvestades lubatav sekundaarsete vaheseinte lammutamine, samuti hilisemate läbimurrete kinniehitamine. Erilise tähelepanuga suhtuda fuažee, lõunatiival paikneva saali, samuti vastu hoone esifassaadi anfilaadselt reastuvate ruumide algse ilme taastamisele. Fuažee taga asuvas rotundjas ruumis taastada teisele korrusele tõusev paraad-trepp - juhul kui ka edaspidised uuringud selle kujunduse kohta lähimat valgust ei too, lähtuda analoogilistest selle perioodi sisetreppidest (stiilne balustraad jne.). Fuažee trepiballi viiva väikese ukseava kinniehitamine ei ole lubatud (viimistleda see nn salaukseks). Eõltavalt valdaja soovist nõustada hoone põhjatiiva särmiste ruumide kujundamisega saaliks - tingimusel, et apsiidiosasse soodustav estraad vormistatakse analoogselt lõunatiiva saalile sambapaarikutega ning et see ei osaks estmelist kõrgendust.

2. Kõik 19. sajandi algusest pärinevad detailid (klassitsistlikud uksead koos piirdelaudadega, joonialike kapiteelidega sambad, pörandalambriid jne.) püüda säilitada ja restaureerida, puuduolevad valmistada lähtuvalt olemasolevatest eeskujudest ning stiilikonst. Varustada uksead stiilsete vasksete lukusiltide, lukkude ning hingedega, vähemasti alakorruse esindusruumide ustel kasutada vanematüübilisi (mitte snepper-) lukke. Kui alakorruse esindusruumides kasutada rikkalikumas kujunduses uste piirdelaudu ning pörandalambriid, siis ülakorrusel ning keldriruumides valida nende lihtsam variant (uste piirdelaud nagu fotol 21). Taastada profileeritud lae- ja seinakarniisid. Elektrijuhtmesistik sävistada; valgustus planeerida ruumi keskel asetsevate lühtrite ning osalt ka seinabradena; elektrilülitiid ning -kontaktid varjustada. Enamuses ühiskondlikku kasutatust leidvates ruumides kasutada võimalikult laiadest laudadest pörandaid (laudade lõõmisel soovitavalt tarvitada sepanaelu imiteerivate peadega naelu), kuna parkett mõeldav eelkõige saalis; vestibüülis, samuti küllastajale avatud keldriruumides kasutada paeplaat-pörandaid. Akendele valmistada kremooneid olemasolevate eeskujul, valida stiilsed haagid.

3. Teostada nõuetekohased sondaažid selgitamiseks seinte, uste jne. varasemaid viimistlusi. Eriti hoolikalt teostada seda neis ruumides, kus on oletada marmoreeringut imiteerivate maaltingute olemasolu - selgitada marmoreeringute värvitoon, ulatus jne. ning kavandada nende taastamine. Ka lagede värvimisel võimalik kahe-kolme erineva pastellise värvitooni rakendamine. Kasutada seinte ja lagede puhul sametmatti, uste, akende jms. puhul

poolmatti värvi, laudpõrandad lakkida. Pabertapeetide kasutamine mõeldav eelkõige teise korruse ruumides, keldrikorruse ruumid valgendada lubivärviga. Projekteerida stiilne valgustus (tähtsamates ruumides valgustamisel püüda kasutada vanu kroonlühtrid või vähemasti nende koopiaid); valida sobilikud kardinaapud, tekstiilid jne. Ajaloolist mõõblit ja selle koopiaid rakendada üksnes võimaluste piires.¹ Ruumide kujundamisel kaaluda ka koduloolisi materjale mõningast kasutamist (raamituna valikuliselt vanemaid fotosid, plaane jne. Näost ja selle ümbruskonnast).²

¹ Juhime tähelepanu, et partii "Mäo toole" (koopiaid Mäos leidunud klassitsistlikust käetagedega toolist) on olnud tootmises S.M.Kirovi nim. Näidiskalurikolhoosi puidutöökojas (kasutusel Kolga mõisa endises valitsejamajas, arh. L.Pärtelpoeg). Osa Mäo mõõblit säilib praegu Põhjala mõisas.

² Arhitektuuriajaloolise Siendi autori poole on pöördutud küsimustega Mäo mõisaomanike vappidest. Siinosis märgitagu, et mõisa ehitanud Hans von Fersen'i vapil oli sinisel põhjal põhikujundike hõbedaste tiibedega kala, kes omas kuldset krooni ja hoidis suus kuldõrmust; mõisat pikimalt vallanud Stackelbergide vapil oli kuldseel põhjal kujutatud kaht pärnapuu täve paari roheline lehege; mõisa viimaste omanike Gruenewaldtide hõbedase põhjaga vapikilbil oli kujundike roheline kuusk. Vt. Baltisches Wappenbuch. Hrg. von P.von Glasenapp. Alling 1980, lk.51, 64, 164-165.

2. Kõrvalhooned

Kõrvalhoonete taastamisel olulisim esiväljaku maanteepoolsel küljel (siinjuures osaliselt võimalik ka modernsema arhitektuurikõne rakendamine). Kaaluda sissesõitu markeeriva väravrajatise (nõit. kaks kõrvuti obeliski) püstitamist. Taotleda sekundaarsete, umbrust risustavate ehitiste likvideerimist.

3. Park

1. Näha ette ulatusliku kujundusala teostamine - likvideerida võsa, eemaldada juhuslikult sigenenud puud ning põõsad nii peahoone esi- kui tagafassaadilt, samuti parki läbivalt keskselt vaatesihilt jne. Juuete istutustesse suhtuda vägagi kaalutlevalt, näiteks mingil juhul mitte lubada puude istutasi otseselt peahoone ette ega taha ega esiväljakule. Likvideerida umbrust risustavad elektripestid, lipuvarjad jms.; elektrijuhtmeistik nii esiväljakul kui pargis projekteerida maa-aluste kaablitena.

2. Projekteerida teedevõrk, s.h. esiväljakut piirav ringtee. Pargitööd katta kruusapõhjandiga, mille ketteksoovitavaim tellisepuru. Näha ette kohad pinkidele, kaalutleda pargipaviljoni(de) rajamist, jne.

3. Kaaluda võimalusi viljapuuala taastamiseks pargi lõunaküljel.

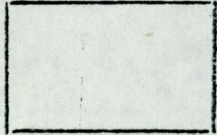
Vabariiklik Koondis
„EESTI KOLHOOSIEHITUS“

PAIDE
KOLHOOSIDE EHNITUSKONTOR

202820 Paide rajoon, Mäo
Tel. 16-68, 941-25 AT 173762
A/a nr. 308301, NSVL Riigipanga
Paide Osakond

88 05 12 *№ 24-843*

Taia/Na M

Ajaloolise õiendi tellimine.

Palume koostada Paide rajooni Mäo mõisa ajalooline
õiend. Tasu garanteerime.

Juhatusesimees
Pearaamatupidaja

T. Agasild
A. Saame

РЕСПУБЛИКАНСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ
«ЭСТКОЛХОЗСТРОЙ»

ПАЙДЕСКАЯ
Межколхозная Стройорганизация

202820 Пайдеский район, МЯО
ТЕЛ. 16-68, 941-25 AT 173762
Р/счет №308301, Пайдеское отделение
Госбанка СССР

ENSV Looduskaitse Seltsi ja
Ühistu Loodus ja Arhitektuur

Mälestiste kaitse
riikliku organi
nurgastamp

Vorm kinnitatud ENSV Ehituskomitee
15. 10. 1987. a. määrusega nr. 11

Luba kehtib

kuni «10»10..... 1988 a.

LUBA

20.06 1988 a. Nr. 4/88

Paikse ajaloo- ja kultuurimälestise uurimiseks

Vastavalt NSV Liidu Kultuuriministeeriumi 13. 05. 1986. a. käskkirjaga nr. 203 kinnitatud ja NSV Liidu Ehituskomiteega kooskõlastatud «Paiksete ajaloo- ja kultuurimälestiste arvele- võtmise, säilitamise, hooldamise, kasutamise ja restaureerimise juhendile» välja antud

ühistule "LOODUS JA ARHITEKTUUR" , Tallinn, Tatari 15.....
(asutus, organisatsioon)

õigus mälestise uurimiseks ... ajaloolis-archiivsed uuringud, ajal. õiend.
(näidata uuringute iseloom)

ajaloo- ja kultuurimälestisel ... Paide rajoon, Mäo mõis.....
(mälestise nimetus ja aadress)

mis on Paide KKK-i omandiks.....
(asutuse, ettevõtte, organisatsiooni, isiku kasutuses, omandiks)

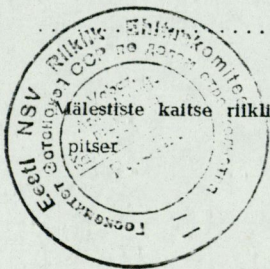
Organisatsiooni nimetus, kes viib läbi mälestise uurimise ühistu "LOODUS JA ARHITEKTUUR"

Mälestise uurimine viiakse läbi kooskõlas juurdelisatud uuringute programmile ja olemas- olevale dokumentatsioonile ... ajavahemikul ... juuni kuni september 1988a.

Vastutavaks kõigi kavandatud uuringute teostamise ja aruande (dokumentatsiooni) koos- tamise eest on ... töögrupi juht, ajaloolane Ants Hein
(amet,

nimi, ees- ja isanimi)

Tööde teostamise eritingimused

Mälestiste kaitse riikliku organi juhataja

(allkiri)

J. Tomps
I.F. TOMPS

KOHUSTUS

asutusele, organisatsioonile, kes teostab töid käesoleva loa alusel

1. Looma teaduslik-uurimistöödest osavõtjaile töötingimused, mis kindlustavad nende läbiviimise võimalused.
2. Võtma enne uurimistööde alustamist ette kõik vajalikud tehnilised abinõud mälestisele kahju tekitamise ärahoidmiseks uurimistööde läbiviimise käigus.
3. Kindlustama mälestise kõigi elementide säilivuse, mis avati uurimistööde käigus ja avastati tööde teostamisel mälestisel.
4. Juhul, kui uurimistööd ei eelne vahetult teostustööde algusele mälestisel, võtma ette abinõud vigastuste parandamiseks, mis tekitati uurimiste läbiviimisel ja uuringute-eelse välimuse taastamiseks mälestisel.
5. Kui uuringute käigus avastati esemeleide, andma need erihoidlasse, mis määratakse mälestiste kaitse riikliku organi poolt.
6. Esitama mälestiste kaitse riiklikule organile, kes andis välja käesoleva loa, teaduslikud aruanded teostatud uuringute kohta tähtajaks 03. oktoober 1988a.

Projekti reaarhitekt *A. Vaarpuu* A. Vaarpuu... (loa saaja allkiri)

16 juuni 1988 a.
«...»

FOTOILLUSTRATSIOONIDE NIMESTIK

1. Esimene lehekülj Mäe mõisahoone vanimast kirjeldusest - fragment 1689.aasta inventariumist. ENSV BAKA, f.1, n.2, s.942, l.893p - 894.
 2. Hans von Fersen - Mäe mõisahoone ehitaja. Repro raamatust: W. von Wrangell, G. von Krusenstiern. Die Estländische Ritterschaft, ihre Hauptmänner und Landräte. Limburg/Lahn 1967.
 - 3.-5. Vaateid peahoone esifassaadile (1930.a-d). Fotod R.Viljati kogust.
 6. Portikus peahoone tagafassaadil (1938). Foto Photo Marburgi (Marburg, SLV) kogust.
 - 7.-10. Vaateid peahoone interjööridest (1930.a-d). Fotod R.Viljati kogust.
- x x x
11. Üldvaade mõisale (1987).
 - 12.-16. Vaateid peahoone esifassaadile (1987).
 17. Peahoone tagafassaad (1987).
 18. Graniidist baasid portikuse sammastel (1987)
 19. Siseuks (1988).
 - 20.-21. Uste piirdelaudu (1987).

- 22. Lembrii (1988).
- 23.-25. Sambaia siseruunides (1987, 1988).
- 26. Alnakremon (1987).
- 27.-31. Kõrvalhooneid (1987).
- 32. Pargiallee (1987).

Fotod 11-32 pildistatud A. H e i n.

Hans von Fersen

1674 schwed. Freiherr zu Cronendahl

* 1625, □ Reval 11. 2. 1684

Erbherr auf Laupa, Mexhof, Wallküll, Sipp
und Wodja sowie Abia, Livland

Landrat 1659–1682

Kgl. schwed. Generalleutnant

Gouverneur von Riga

Gouverneur von Ingermanland, Nöteborg
und Kexholm

∞ I. Katharina Elisabeth von Burth

∞ II. Anna Freiin von Tiesenhausen

Ölgemälde (früher Stafsund, Schweden,
Repro im Svenska Porträttarkivet,
Nationalmuseum zu Stockholm)

Mäo lastekodu-Järvamaal.

